

Medeltidens tornerspel

Återutgivning av text från 1873

En gratis e-bok från
e-boksforlaget.se

Medeltidens tornerspel

– Återutgivning

av text från 1873

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-436-1

Copyright © 2017 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du veta mer om en av medeltidens mest kända företeelser - tornerspelen.

Den korta texten innehåller exempel på de mest kända spelen här i Norden.

Den här texten publicerades ursprungligen år 1873 i tidskriften "Svenska Familj-Journalen" med rubriken "Kämpalekar i Medeltiden". Texten publicerades anonymt.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Medeltidens tornerspel

Den här texten publicerades ursprungligen år 1873 i tidskriften "Svenska Familj-Journalen" med rubriken "Kämpalekar i Medeltiden". Texten publicerades anonymt.

*På borgens gård de riddare och kungar,
Hvar för sin sköna, lans och klinga bröt.*

Bernh. v. Beskow.

Före eldvapnens uppfinnande och deraf föranledda ändringar i stridssätt och manövrer var personlig skicklighet i vapenföring naturligtvis den viktigaste egenskapen hos krigaren, och det var särskilt rytteriet, på hvars vapenfärdighet nästan alltid striden på öppet fält berodde. Och i dessa de oupphörliga stridernas tidevarf måste således synnerligt vinn läggas vid rytteriets, d. v. s. riddarnes, öfvande i vapnens bruk. Redan i den unge ädlingens barnår öfvades han i bågsjutning, fäktning och lanskastning.

Riddarväsendets utveckling gjorde, att furstar eller föreningar af riddare och läns herrar föranstaltade stora, mer eller mindre offentli-

ga, stridslekar. Dessa hade till mål att öfva riddarne för allvarligare strider samt locka till täflan och lust att sköta olika slags vapen samt tumla om med stridshästarne; men derjemte blefvo dessa lekar en uppmuntring till öfvande af ridderliga dygder och höfviskt skick, synnerligast mot damerna. Slutligen voro riddarlekarne ämnade att höja riddarståndet öfver de andra stånden samt gifva glans och storhet åt furstehofven. Med riddarväsendets uppblomstring börja äfven kämpalekarne eller tornerspel, och vid riddarväldets undergång, inemot slutet af femtonde århundradet, voro de ännu detta väldes sista stöd.

Deras egentliga ursprung förlorar sig i tidernas natt. Visst är emellertid, att på tyske kejsaren Henrik I:s tid ägde sådana vapenlekar rum, hvilka af krönikeförfattarne på den tidens förderfvade latin kallades *torneamenta*. Vid tiden för korstågen erhöilo dessa lekar sin systematiska utveckling bland de romanska folken, synnerligast i Provence. Genom korstågen blefvo de äfven bekanta i andra länder: i Tyskland under Fredrik Barbarossa, i England under Richard Lejonhjerter. Tornerspel under den sistnämdes tid finnas med de lifligaste färger tecknade i Walter Scotts berättelse »Ivanhoe».

Första villkoren för att få deltaga i ett tornerspel voro adlig börd, i strid vunnet riddarslag och ett visst antal anor. Den som ville deltaga i en ränning eller tornering måste på bestämd tid och plats uppställa sköld och hjälm och låta pröfva sin tornerrätt af tornerdomare eller härolder, som derefter genom offentligt upprop förkunnade resultatet af pröfningen och afvisade de som befunnits ovärdiga. Flera dagar före torneringen blefvo stridsvilkoren kungjorda samt de täflandes hästar, rustningar och vapen noggrannt undersökta i det så kallade vapenprovet. Rännarebanan, en aflång, utstakad plats, omgafs af

dubbla skrankor, bakom hvilka befunnos upphöjda platser för de förnämna åskådarne, damer och hedersgäster. Ordningen upprätthölls af väpnade vaktare, som skulle hålla de stridande inom skrankorna och, i fall leken blef blodig, kunde träda emellan kämparne, stifta fred och skydda de sårade eller störtade.

Dagen före torneringen drogo kämparne under krigisk musik parvis omkring med sina banerförare och öfrigt följe, och stridsvilkoren blefvo nu ännu en gång utropade af härolden. En trumpetstöt gaf derpå tecken åt ett par kämpar eller åt båda partierna i massa att träda inom skranket, och nu började förspelet, en kort strid med trälansar, hvilket på ett tecken af trumpeteten måste upphöra. Kämparne, vare sig nu de voro två eller många, grepo då till svärden — som högst sällan voro skarpslipade — och stredo man mot man, hvarvid det gällde att afhugga hvarandras hjälmprydnader. Här kunde riddaren, genom den vana hvarmed han tumlade sin häst och parerade motståndarens hugg, på ett lysande sätt ådagalägga sin skicklighet, och dessa strider varade ofta hela timmar. Härpå följde lansbrytningen, eller ett envig till häst mellan två riddare, hvilka medelst lansarne sökte att kasta hvarandra ur sadeln. Sådana lansbrytningar gåfvos af olika slag, allt efter bruk eller särskilt aftal. Giltiga voro endast stötarne mot hjälm, bröstharnesk och sköld; alla andra voro otillåtna. »Stötter öfver skrank» var ett af de mest omtyckta ränningar under riddarväsendets sednare tid och bestod deri, att de båda kämparne voro skilda genom en omkring sex fot hög brädvägg, på hvars båda sidor de sprängde emot hvarandra och med lansarne sökte kasta hvarandra ur sadeln. Den som lyckades lyfta sin motståndare ur sadeln eller lät dennes lans splittras mot sitt harnesk utan att vackla i sadeln, han vann ett »fall», och den som hade de flesta dylika var segrare. Anlop-

pet var ofta så häftigt, att båda motståndarne kastades ur sadeln eller att häst och ryttare flögo i sanden. Kunde de båda motståndarne icke under ett visst antal anlopp lyfta hvarandra ur sadeln, eller blefvo båda på en gång kastade till marken eller ock bådas lansar samtidigt söndersplittrade, så greps till svärden, och då blef, sedan det häftiga blodet svallat upp, striden ofta icke en lek, utan öfvergick till allvar. Derföre införde man i sednare tid vid torneringen företrädesvis tornering med trubbiga trälansar, och man räckte den kämpe, hvars lans splittrats, för hvarje gång en ny. Icke dess mindre förekommo så ofta olycksfall vid dessa torneringar, att än andliga, än verldsliga furstar skärpte förbuden att dervid begagna farliga och dödbringande vapen. Påfven Innocentius XI gick till och med så långt, att han nekade dem kyrklig begrafning, som funnit sin död vid ett tornerspel. Förutom ränning och lansbrytning, förekommo äfven strider till fots på tornerklubba, svärd och stridsyx, hvilka ofta togo ett blodigt slut.

Vid tornerspelen bestod vanligen prisdomstolen af de skönaste och förnämsta fruar och tärnor, ofta nog af drottningar och prinsessor. Att bära den skönastes färger var den största uppmuntran för riddaren att segra. Mången öm blick, mången förstulen vink med handen från damernas plats eldade de kämpande till nya ansträngningar, nya triumfer. Belöningarne för de segrande riddarne voro olika: än kostbara vapen, än hästar med full mundering, än blott en bandrosett, men denna löst från den sköna prisgifverskans barm.

I Sverige höllos tornerspel redan under konung Erik XI:s tid någon gång — Rimkrönikan säger dock om denne konung, att han ej mycket kunde »med torney umgås» —, men deras egentliga blomstring i vårt land inföll först under den ridderlige och praktälskande Magnus Ladulås' regering. Bland de af denne konung hållna riddar-

spel hafva i synnerhet två blifvit i häfderna omtalade. Det ena anställdes år 1284 vid ett möte mellan konung Magnus och konung Erik Glipping af Danmark på gränsen af bådas riken, nämligen i Laholm. I denna riddarlek utmärkte sig framför alla andra på svenska sidan riddaren Hollinger, en lagman Karls son, och på den danska riddaren Peter Skåning. Då den sednare slutligen blef öfvervunnen, förtröt detta så mycket en annan dansk herre, vid namn Magnus Dysavald, att han red fram och utmanade hela svenska ridderskapet att rida spärr mot honom, uppsättande såsom pris en häst och hundra mark silfver. Som riddare Dysavald var ansedd som en af de skickligaste i krigiska idrotter, drogo sig de svenske för att antaga utmaningen, tills slutligen den gamle Ehrengisle Plata, af Brahe-släkten, red fram, upptog den kastade handsken och vid första hopränningen stötte den öfvermodige dansken ur sadeln. Det andra ägde rum i Stockholm, då invigningen af S:t Clara kloster med stor ståt firades. Till det då hållna tornerspelet voro inbjudna äfven flera utländska furstar och förnämna herrar, och efter det sammans slut dubbade Magnus med tu slag af sitt svärd på skuldran sin unge son Birger samt hertig Albrecht af Braunschweig till riddare.

Efter reformationen kommo tornerspelen så småningom ur bruk. De hade, i likhet med annat i riddarväsendet, genom de öfverdrifter, hvartill de gäfvo anledning, redan länge förlorat i folkmedvetandet sin ädlare betydelse, och redan före den ofvan nämnda verldstilldragelsen hade de såväl i Spanien som i Frankrike och Italien börjat ironiseras i berättelser och satiriska hjeltedikter, förelöpare till det snilleverk, som hela verlden känner under namn af »Don Quixote». Tornerspelen ersattes vid hofven af de långt oskadligare karusellerna. Äfven dessa hafva för länge sedan kommit ur modet, och af de

stolta kämpalekarne under Medeltiden finnas nu ej spår, om man ej möjligen, rörd af en fläkt af Cervantes' satir, såsom ett sådant vill anse den fashionabla verdens kapplöpningar.

Tornerspel.

Viktiga ord och personer

Albrekt den store av Braunschweig.

[1236–1279] Hertig av Braunschweig från 1252 tills sin död år 1279. Kämpade i Danmark till stöd för kungen Erik Klipping mot Erik av Slesvig.

Fredrik Barbarossa.

[1122–1190] Tyskromersk kejsare.

von Beskow, Bernhard.

[1796–1868] Svensk friherre, författare och hovmarskalk. Valdes in till Svenska Akademien år 1828 (stol 12) och var från 1834 dess ständige sekreterare. Var framför allt känd för sina många böcker och texter om berömda personligheter, bland annat "Erik XIV" (1828), "Kung Birger och hans ätt" (1837) och "Gustaf Adolf i Tyskland" (1838).

Birger Magnusson.

[1280 – 1321] Son till Magnus Ladulås och svensk kung från 1290 till 1318. Efter flera års maktkamp med sina bröder Erik och Valdemar lät han döda dessa 1318 i Nyköpings gästabad.

Cervantes, Miguel.

[1547–1616] Spansk författare som framför allt är känd för romanen ”Don Quijote”.

Erik Glipping.

[1249–1286] Dansk kung från 1259 tills han mördades år 1286. Hans namn skrivs i dag oftast Erik Klipping, han kallas ibland också för Erik V Kristoffersson.

Erik XI.

[1216–1250] Svensk kung under flera perioder från 1222 till sin död 1250. Hans kungatitel Erik XI är felaktig eftersom hans dåtida titel var Erik III. Var senare känd som Erik läspe och halte, men i dag kallas han Erik Eriksson.

Fot.

Längdmått. En fot motsvarar 29,6 cm.

Henrik I.

[919–955] Hertig av Bayern och yngre bror till den tysk-romerske kejsaren Otto I. Genomförde år 938 en misslyckad kupp mot sin bror men tvingades fly ur riket. Utsågs år 948 till regent över hertigdömet Bayern och styrde det tills sin död år 955.

Innocentius XI.

[1611–1689] Påve för den katolska kyrkan från 1676 tills sin död år 1689. Innocentius hette egentligen Benedetto Odescalchi och började sin karriär som jurist innan han blev präst, biskop - och påve. Innocentius XI åstadkom stora reformer inom kyrkan, han stoppade bland annat nepotismen och skapade balans i ekonomin.

Magnus Ladulås.

[1240–1290] Svensk kung från 1275 till sin död 1290. Var son till Birger Jarl. Är mest känd för att ha infört Alsnö stadga som innebar att det tidigare systemet med kunglig hird och ledung avskaffades.

Mark.

Viktenhet. En mark motsvarade 200 gram.

Rikard Lejonhjärta.

[1157–1199] Engelsk kung från 1189 till sin död 1199. Ledde ett stort korståg år 1190 där han bland annat erövrade Sicilien och Cypern. Hans liv har skildrats i otaliga böcker och filmer, bland annat "Ivanhoe" och "Robin Hood".

Scott, Walter.

[1771–1832] Skotsk författare. Var en av världens mest berömda författare i början av 1800-talet. Anses som skaparen av den historiska romanen. Är mest känd för romanen "Ivanhoe" (1820).

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Här kan du söka bland e-böcker från flera olika förlag om en rad olika ämnen, bland annat historia och arkeologi.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott»"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Ett besök i Roms katakomber år 1870"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)